

ALEXANDER BOGDANOV'UN KIZIL YILDIZ ROMANINDA BİLİM İMGESİ

Çağdaş Ceyhan

Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Gazetecilik Bölümü/ Gazetecilik Anabilim Dalı

ARTICLE INFO	ÖZET
<p>Makale Türü: Kuramsal</p> <p>Anahtar Sözcükler: Alexander Bogdanov, bilimkurgu, marksizm, toplumsal yaşam, ütopya</p> <p>Sorumlu Yazarlar Çağdaş Ceyhan</p> <p>Adres: Anadolu Üniversitesi, Gazetecilik Bölümü/ Gazetecilik Anabilim Dalı</p> <p>E-mail: ceyhancagdas@gmail.com</p>	<p><i>Bu kısa çalışmada unutulmuş Rus devrimci Alexander Bogdanov'un Kızıl Yıldız isimli bilimkurgu romanı, bilimkurgunun türsel özellikleri doğrultusunda analiz edilecektir. Sırasıyla ütopya türünün çağdaş edebiyat formundaki anlamı ele alınacak, bilimkurgu bir tür olarak haritalandırılmaya çalışılacak, bilim kurgu türünün Amerikan geleneğinde ve Rus- Sovyet geleceğinde hangi yönelimlere sahip olduğu tartışılacaktır. Daha sonra Alexander Bogdanov'un hayatından ve düşünsel-felsefi mirasından bahsedilecektir. Son olarak Kızıl Yıldız eseri bu teorik çerçeveler doğrultusunda analiz edilecektir. Temel olarak çalışmada Bogdanov'un bilim imgesini nasıl ele aldığı açıklanmaya çalışılacaktır.</i></p>

GİRİŞ

Jameson'a(2021) göre ütopyalar bir geçiş dönemi türüdür. Özellikle tarihsel çalkantıların olduğu belirli anlarda insanların daha iyiye yönelik özlemlerinin dile getirilmesinin edebi araçları olmuşlardır. Tarihin yine çalkantılı bir dönemdeyiz. Sık sık mevcut statükonun işlemediği ama yeninin de neden doğmadığı dile getiriliyor. Bu çalışmanın temel sorunsalı ütopyacı siyasetin yokluğu üzerinedir. Ütopyacı bir tahayyülün ortaya çıkmadığı değişim ve kriz anlarında mevcut statüko, bir ceset olarak görünse de canlı yaşamı tahakkümü altına alabilmekte. Şimdiyi çürüttüğü gibi geleceği de ölü bir zaman yapabilmektedir. Bu tarihsel uğrakta kaleme alınan bu çalışma Alexander Bogdanov'un Kızıl Yıldız eserini ele alarak insana inancın gerekliliğini göstermeye çalışacaktır. Çalışma boyunca bilimkurgu ve ütopya türü arasındaki geçişkenlikler, metinlerarasılıklar hassas bir denge içinde kavranacak. İnsanlığın en büyük ütopyası sosyalizmin kırgın bir Bolşevik'in gözünden nasıl canlandırıldığı analiz edilecektir. Öte yandan eserdeki bilim imgesinin günümüzle koşutluklar içeren tasarımları ve Bogdanov'un teorik macerasının isabetli öngörüsü ile bilim ve tekniğin doğanın direnciyle karşısına çıkan yeni çelişkileri-iklim krizi- gibi nasıl alt edebileceğinin cevabı romanda aranacaktır. Yapıtın, kahramanın izleğinden, kurgusunun nasıl oluşturulduğu, Suvin (1979)'in izinden giderek yabancılaşma etkisinin, ütopyacı bakışla nasıl kurulduğu romandaki temalar üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır.

1. YENİ ÜTOPYALARA GEBE BİR EŞİK

Jameson'un ütopyanın her zaman bir siyasal mesele olduğunu ve edebi bir metin için bunun alışılmadık bir durum olmadığını söyler (Jameson, 2021:9). Ütopyanın ayırt edici niteliği var olan siyasa biçimlerini içerip, aşarak radikal derecede farklı bir siyasal tasarım yaratmasındadır. Ütopya yazarı yaşadığı tarihin insanı olmasına rağmen, yaşadığı çağın siyasal ve tarihsel hammaddelemlerini, gelecekte gelen olumlu sinyallerle birleştirerek temsil düzeyine aktarır. Kendrick'e göre ütopya yalnızca yeni doğan kapitalizmle değil, geç feodal toplumsal oluşumla ve dolayısıyla onun olumlu gücünün en güvenli biçimde kavranabileceği durumla bağlantılıdır (Kendrick, 1985:235) Ütopyanın bir diğer özelliği ise söylem olması ama bir kavramın söylemi olmamasıdır. "Bu bir figür söylemidir: belirli bir mecazi söylem tarzı. Kurgu, masal inşası, "insan biçimli" anlatılar, "somut" betimlemeler, egzotik, roman ve resimsel temsildir: Bunların hepsi onun doğasıdır. İmgesel merkezli söylem alanlarından biridir ve tezleri ne kadar güçlü veya kesin, ne kadar doğru veya tutarlı olursa olsun ütopya asla bir kavram haline gelmeyecektir. Her zaman kurgu ve masal yapımına sarılı kalacaktır" (Marin, 1984: 8). Ütopyanın figüratif anlamı Jameson'un (202) da belirttiği gibi anlamı temsili ilişkilere kaydırır. Kapanma, anlatı, dışlama ya da takdim, tehir alanlarında temsili hayata geçirir. Temelinde Jameson (2021) belirttiği gibi önemli olan söylenmeyenler, kayda geçmeyenlerdir. Ütopya anlatısının bu iki yanlılığı kelimenin etimolojisinde de saklıdır. "Moore ütopya terimini önüne iyi anlamına gelen 'eu' ve yok anlamına gelen 'ou' takılarını bir araya getirmiş, böylece aynı anda 'iyi yer' ve 'yok yer' yani olmayan yer anlamına gelen bir tür cinas yapmıştır." (Bezel, 2000:8). Ütopya kendi içinde bir tür kapanmayı da işler. İdeal toplum tasarımı anlamın sabitlendiği bir yok zaman ve yok yerdir. Bu özelliği ile ütopya anlamına içkin çok anlamlılığın siyasasına da taşımaktadır. Bir yanıla ideal toplumu kurmaya yönelik arzu, bir yanıla bir kez kurulduğunda tüm toplumsal, tarihsel gelişmelere bağışık donmuş bir temsili tasarım. Ütopyanın arzusunu geleceğe yöneltmesi Avrupa'da egemen olan iyimser dünya görüşünün kılavuzluk ettiği bir zihniyet değişimi sayesinde gerçekleşmişti (Vieria, 2011:12). Ütopyacı söylem hayal edilen toplumu gerçekleştirmek için gerekli nedenselliğin araçlarını Aydınlanma'da bulmuştur. Daha sonra ise aralarında Robert Owen'in, Henri Saint Simon ve Charles Fourier'in yer aldığı ütopyacı sosyalistler toplumun örgütlenme biçimini bilimsel olarak ele almışlardır. Fransız ütopyacıları, Aydınlanma'nın yarattığı insana duyulan inanç ile güdülenirken, İngiliz edebi geleneği toplumun, ekonomik durumu değiştikten sonra dönüşeceğine inanmıştır. Öte yandan Rönesans ütopyaları, Aydınlanma ütopyaları ve Sosyalist ütopyalar ortaya koydukları çözümlerin işlevini kaybetmesiyle beraber önemini kaybetmişlerdir. Ama bir tür olarak ütopyanın ölümünden bahsedilirken dikkatli olunmalı. Vieria (2011) ütopyanın ölümüyle ilgili nedenlerden birinin Marksist ideoloji ile özdeşleştirilmesinden kaynaklandığını belirtir. Bu tür özdeşleştirme ütopyanın ölümü, felsefenin ölümü, ideolojinin ve tarihin sonu düşünceleri ile yakından ilgilidir (Vieria, 201:27) Ütopyanın ölümünü ilan eden Herbert Marcuse için ise ütopyanın sonu nihayet mümkündür. Marcuse ütopyanın sonuna ilişkin bakış açısı olumludur. Marcuse 'a göre insanlık artık maddi ve zihinsel güçlerini, üretim güçlerinin getirdiği zorlukları aşabilecek bir noktaya getirmiştir (Marcuse'dan aktaran Jameson, 2021:67). Tarihin sonu, ideolojinin sonu yaklaşımı ile Marcuse'un yaklaşımı edebi ütopyanın bir kapanma şekli olduğuna, yalıtılmış toplumsal tasavvuruna içkin bir temayı paylaşır gözükmektedir. Biri negatif, biri pozitif anlamda her iki görüş de tarihin sonu tezini paylaşmaktadır. Her iki bakış açısında da eksik olan unsur tarihin çatışmalarla ilerlediği ve her yeni çatışmanın çözüldüğü evrenin, yeni çatışmalara yeni ilerleme evrelerine ve tabii ki çözümlere gebe olduğudur.

Ütopya bir geçiş türü edebiyattır. Tarihin kırılma anlarında çıkan cesur gelecek tasarımlarıdır. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla başlayan neoliberal düzen. 2008, finansal krizinden beri krizlerle boğuşmaktadır. İklim krizi, artan sınıfsal eşitsizlikler, bölgesel çatışmalar, bu yüzyılın karşılaştığı önemli krizlerdir; tarihin bu döneminde eksik olan ise daha iyi bir geleceğe duyulan yokluğudur. Bu çalışmada geçen yüzyılın başına Sovyet Devrimi'nin hemen öncesine dönülecek. Devrim öncesi iç savaşın kızgınlaştığı bir dönemde Sovyetler tarafında unutturulmuş, Batı Marksizmi için hiçbir zaman önemli olmamış Alexander Bogdanov'un ütopya ve bilimkurgu janrları arasında gezinen romanı Kızıl Yıldız'ı analiz edilecektir.

2. BİLİMKURGU EDEBİYATI

Hugo Gernsback,, Amazing Stories dergisinin 1926 Nisan sayısında ilk defa bilimkurgu kelimesini kullanmıştır (Erharat, 2020:13). Gernsback 1924'te Scienctifiction adlı bir dergi kurmuştu. Dergi 1926'ya kadar varlığını sürdürdü. Science Fiction ismi buradan doğdu (Badaou, 2005:8). Isaac Asimov bilimkurguyu "bilimsel ilerlemenin insanlar üzerindeki etkisini ele alan edebiyat dalı olarak tanımlarken Lester Del Rey' e göre ise bilimkurgu alternatif olasılıkları rasyonel ve eğlendirici bir biçimde ele alma girişimidir demektedir. John W. Champell Jr'a göre ise bilimkurgu gelecekte nelerin değişeceğini, hangi değişikliklerin iyi, hangilerinin yıkıcı, hangilerinin manasız olduğuna dair spekülasyon edebiyatıdır (Uğur, 2019:23). Ancak türün ilk örnekleri daha eskidir. Gernsback' e göre Jules Verne, H.G. Wells ve Edgar Allan Poe bilimsel gerçekleri büyümlü bir romantizmle birleştiren yazarlardı (Westfahl 1992:342). Bilimkurguyu melez doğası ile tanımlamak en doğrusudur. Mark Rose ve Janice Antzak bilimkurguyu çağdaş bir romans formu olarak ele almıştır. (Uğur, 2019:24). Ancak bilimkurgunun teknoloji mitlerini kullanmasıyla bir dönüşüm gerçekleştirdiği genel kabul gören bir bakıştır. Bu konudaki öncüler ise Jules Verne, H. G. Wells'tir.

Özellikle ABD'de endüstriyel alanda önlenemez gelişme Wells'in kişiliğinde öncüsünü bulmuştur. ABD'de Jules Verne'in etkisi kendisini 1910'lu yıllarda göstermiştir. Bu dönemde roman ya da deneme şeklinde bilimkurgu metinleri yaygınlık kazanmaya başlamıştı. Gernsback'in pulp magazini olan Amazing Stories bilimkurguyu geniş kitlelere tanıtmıştır. 1984 yılında ise William Gibson'un Neuromancer romanı okuru, bilgisayarlar, şebekeler, ağlara götürmüştür. Kitap cyberpunk türünün doğuşunu müjdelemiştir. Aydınlanma ile bilim kurgu türü arasında bir metafor ilişkisi kuran Somay özellikle ABD'de ki 1930'lar 1940'lar Altın Çağ bilimkurgusunun Aydınlanma ile birçok ideolojik paralellik taşıdığını vurgular. Bunun da nedeni ABD'de Aydınlanma'nın gecikmiş bir olgu olarak yaşanmasıdır (Somay, 2021:43).

Dünyanın bir diğer tarafında dünya iki kutba ayrılmadan önce Rusya'da da bilimkurgu filizlenmeye başlamıştı. Rus edebiyatındaki ilk bilimkurgu eserleri En Yeni Yolculuk'tur. 1784 yılında Vasily Alekseyevich Lyovshin tarafından yazılmıştır (Şahin, 2021:298). Rus bilim adamı Konstantin Eduardovich Tsiolkovsky'nin metinleri de oldukça önemlidir. Tsiolkovsky, roket biliminin ve uzay bilimi teorisinin babasıydı. Ekim Devrimi'nden önce ve sonra Rus bilimkurgu edebiyatı üzerinde büyük etkisi olmuştur. Sovyet Devrimi öncesi Lenin'i de oldukça etkileyen " Çernişevski'nin "Nasıl Yapmalı" eseri de ütöpic motifler barındırmaktadır. 20.yy'da Rus bilimkurgusu niteliksel bir sıçrama yaşamıştır. Alexander Bogdanov'un 1908'de de yayınlanan Kızıl Yıldız romanı sosyalist toplumu bekleyen sorunları öngörmüştür. 1920'de Zamyatin totaliter bir toplum distopyası olan 'Biz'i yazmıştır. 1922'de geniş bir toplumsal ve felesefi temellere sahip A.N. Tolstoy'un Aelita'sı yayımlanmıştır. Yefremov'un ilk bilimkurgu öyküsü Hellenic Sreet 1942 yılında yayınlandı. Yefremov klasik ütopya ve sosyalist vizyonu yaratıcı bir şekilde bir araya getirmişti. Yefremov öncelikle yabancılaşmamış bir insanın gelişimi ve yeni etik ilişkilerle ilgilenmiştir (Suvin, 1979:243). Sovyet Komünist Partisi'nin 1956 yılındaki kongresinde Stalin'in mitlerinin tartışmasız reddi ile gelenek ve bireysel açıdan yeni zengin bir bilimkurgu dalgası ortaya çıkmıştır. Sputnik'in uzaya fırlatılması ile sembolize olan bu dönem sosyolojiden kozmolojiye ve antropolojiden ,astronomiye, sibernetik ve öngörülü-ütopyaya kadar giderek artan bir dizi konuyla ilgilenmeye istekli, gençler ve aydınlar arasında geniş bir izleyici kitlesi bulmuştu (Suvin, 1979:20). Sovyet bilimkurgusunun farklı seyreden rotası insanın potansiyeline duyulan umutta açıkça ortaya çıkar (Suvin, 1979:24). Sovyet ütopyalarında insanın potansiyeline duyulan umut ve ilgi uzay yolculuğu temalarında açıkça görülür. Uzay yolculukları Sovyet ütopyasında topraktan kurtuluşu, limitsiz bir özgürlüğe açılan kapıyı ifade etmektedir (Siddiqi, 2018:85). Suvin' e göre bilimkurgu edebiyatının bir kısmı yüksek nitelikli edebiyat değilken, bir başka kısmı ise bilinen edebiyatın başarıları ile yarışacak düzeyde gelişkin örnekleri vardır (Oskay, 2018:27).

"Bu tür iyi bilimkurgu yapıtları Lucian, More, Voltaire, Cyrano, Swift, Verne, Wells, Capek gibi yazarların örneklediği gibi tarihte hep verili toplumu değiştirip, onun yerine daha gelişkinini kurmaya istekli ve kararlı yeni yükselen sınıfların ortaya çıkış dönemlerinde ve bu sınıfların daha gelişkin üretici güçlere ve idrak yeteneğine sahip olmaya başladığı günlerde yazılıp ortaya konulabilmektedir" (Oskay, 2018:28).

Suvin, Angenot ile uyumlu olarak bilimkurguyu yabancılaşmış dünyalar kuran bir tür olarak görür ve Delany gibi okuyucunun dilsel ipuçları aracılığıyla yeniden oluşturmaya zorlandığı alışılmadık anlatı dünyasına dikkat çeker. Örneğin neolojizmler, yeniliğin güçlü göstergeleridir, metinde uyandırılan kurgusal görünüş ve okuyucunun hikâyesinin geçtiği fütüristik ya da yabancı manzaranın dış hatlarını ete kemiğe büründürmesinin anlamını oluşturur. Kısaca bilimkurgu, bir “varsayımsal okuma” modunu zorunlu kılar yabancılaşmış dünyanın işleyişini yöneten “yokluk paradigması” ile hikayeyi yavaş yavaş ortaya çıkarır (Latham, 2018:94). Suvin’göre bilimkurgunun en önemli özelliği yarattığı yabancılaştırmadır. Suvin’in yabancılaşım kavramı (estrangement) modern toplumun tutumlarına karşı bir yabancılaşmadır. Brethçi bir yöntemle aslında kurgusal dünyada yaşanan dünyanın bilişsel öğelerine yer verilir. Başka bir deyişle bilimkurgu türünün en önemli özelliği olan alışılmış duygu ve düşünce ya da dünyayı algılama biçimlerinin dışına çıkarken bile dış dünyayı yabancılaştırarak yaşadığımız dünyanın bilişsel özelliklerine yer vermesidir. (akt.Oskay, 2018:29). Suvin, Bilim Kurgunun Metamorfozları (1979) adlı kitabında, Bilişsel yabancılaşma kavramında, daha önceki edebiyat kuramından iki farklı ama birbiriyle ilişkili yabancılaşma fikrini birleştirmiştir: Rus Biçimcilerinden ostranenie (yabancılaşma) ve Berthold Brecht’in Verfremdungseffekt’sı (yabancılaştırıcı etkisi) (Csicsery-Ronay, 2003:117).

Öte yandan bilimkugu türünün gelişimi bilim ve bilim insanı imgesi ile de bir koşutluk içindedir. Thomas Gieryn’in savunduğu gibi bilim tek bir şeyden ibaret değildir ve görüş ufkunu muğlak sabitlikten uzak zaman içinde değişen, bağlama göre başkalaşan, kendi içinde değişken ve bazen aksi ispatlanabilir niteliktedir (Gieryn’den aktaran Bould, 2015:29). Bernal da bilimin toplumsal değişimlerden etkilendiğini ve toplumsal değişimleri etkilediğini vurgulamıştır. 1929 Bunalımı örneğini veren Bernal bunalımdan sonraki politik süreçten sonra ekonominin her yerde bilimin ilerleyişini sınırladığını artan silahlanma ile yolundan saptırıldığını ifade eder (Bernal, 2011:43). Bilim tarihindeki gelişmeler ve bilim kurgu türünün temalarını etkilemiştir. Bernal (2011) Sovyet bilimini örnek göstererek özellikle 1927 yılında birinci beş yıllık planla birlikte Sovyet biliminin kapitalist bilimi etkileyen büyük bunalımlardan etkilenmediğini savunmuştur. Tam da Bernal’ın bahsettiği dönemin hemen öncesinde Rus bilimkurgusunun ikonik yapıtı Bogdanov’un Kızıl Yıldız’ı Rus edebiyatının en özgün örneklerinden biridir. Kızıl Yıldız’ın analizine geçmeden önce Alexander Bogdanov’un düşünsel mirası ve bilim anlayışı tartışılacaktır.

3. ALEXANDER BOGDANOV’UN DÜŞÜNSEL MİRASI

Bogdanov 1873 yılında Talu, Belarus’ta doğdu. 1894’te ilk defa tutuklandı. 1901’deki Vologda sürgününde siyasi eğitimini geliştirdi. Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi’ne 1899 yılında katıldı. 1904 yılında Lenin ile İsviçre’de tanıştı. 1905 yılında Lenin’in önde gelen adamı oldu ve St Petersburg Sovyet’inde Bolşevik temsilcisi olarak atandı. 1905 Devrimi sırasında tekrar tutuklandı. Hapishanede ilk büyük bilimsel çalışması olan Ampiryomonizm’i yazdı. Mahççı felsefenin kendiliğinden felsefesinin Marksist düşünce üzerinde etkisini alan çalışma; Lenin’in teorik olarak çalışmayı hedef tahtasına oturtmasına neden oldu. Lenin’in Bogdanov’un Ampiryonomizmi’ne karşı, Machçı felsefeyi eleştirdiği Materyalizm ve Ampiryokritisizmi yazdı. Lenin’den uzaklaşan Bogdanov 1911 yılında edebiyat ve bilim alanlarında yoğunlaşmak üzere siyaseti bıraktı. Rusya’da gelişen karşı devrimi uzaktan izleyen Bogdanov Kızıl Yıldız isimli ütopyasını kaleme aldı (Wark, 2020:39). Bogdanov’u Ludwig Noiré ve Max Müller’in dili ve erken dönem Bolşeviklerin Marx anlayışının kaynaşması ilkin ampiryomonizm felsefesinin ortaya çıkışıyla sonuçlanmıştır. Bu düşünsel izlek ardından Bogdanov’u Evrensel Organizasyon Bilimi’ne veya Tektoloji’ye (1910’lar) götürmüştür. Bu iki doktrin aynı zamanda 1917 Ekim Devrimi’nden sonra Proleterkültür hareketinde uygulanan proleter kültürünün, politik fikrine karşılık gelmektedir. (Chedonoskih, 2017:63). Bogdanov, üç ciltlik kitabı Tektoloji’de evrensel bir sistem teorisi kurmaya çalışır. Bogdanov, tüm biyolojik, fiziksel ve beşeri bilimlerin birleştirilebileceğini öne sürer. Bu, bilimleri, örgütsel prensipler tarafından yönetilen ilişkiler sistemleri olarak açıklayarak tüm sistematik ilkelerin altında yatanları anlamının mümkün olduğunu ileri sürmüştür. Bogdanov bu vurguları ile Norber Weimar’ın sibernetiğini ve Niclas Luhman’ın sistem teorisini öncelemiştir.

Tektoloji, “herhangi bir sistemi, hem tüm parçalarının birbiriyle arasındaki ilişki açısından, hem de bir bütün olarak o sistem ile çevresi, yani dış sistemler arasındaki ilişki açısından” inceler. Bogdanov’a göre dünya, “birbirlerinden organizasyon dereceleri bakımından farklılaşan, etkileşim halindeki sistemlerden oluşmuştur” (Gen, 2019).

Bogdanov’a göre tüm üretim sistemi, bir bütün olarak, insanlardan ve şeylerden oluşur: Bir yanda işçiler ve üretim araçları varken; diğer yanda toplumsal -çalışma faaliyetleri, enerji, araçlar malzemeler ve ürünler biçiminde toplum tarafından edinilen doğanın korelasyonu vardır. Üretimdeki şeylerin toplamı birbirini tamamlar: İnsanların iş birliği; insanların iş-enerjisi korur ve yeniden üretir (Bogdanov, 1984: 134). Bilimlerin uzmanlaşmayı giderek arıran şu anki parçalı doğasının ortadan kaldırılması için daha fazla şey yapmanın gerekli olduğunu düşünmektedir Bogdanov.

Yoldaşça teması özellikle Proleterkültür’de işçilerin yaratacağı yeni kültürde başatır. Burada vurgulanan sanatların, bilimin ve insan ilişkilerinin monist bütüncül bir şekil alması gerektiğine dair hedeftir. Bu yoldaşça ilişkinin en açık biçimde kendini gösterdiği Kızıl Yıldız’daki Mars’lı insanların birbirlerine kan naklidir. Bogdanov’un trajik sonu da kan nakli deneylerinden kapıldığı virüs sonucu olmuştur. Burada kan kanla ikame edilerek etnik ve ırksal farklılıkların ötesine geçecektir. Sosyalizme sadece bir devrimle ulaşılamayacağını düşünen Bogdanov’un hedefi bilimsel sosyalizm değil bir bilim sosyalizmidir. Tektoloji Üzerine Denemeler, biçimlerin nasıl ortaya çıktığı, birbiriyle etkileştiği ve bozulduğu konusunda eğitsel bir eserdir (Wark, 2020:85). Tektolojinin temeli bir örgütlülük sorunsalıdır, ilk örgütleyici doğadır. Bu Kızıl Mars’ta da karşımıza çıkan temalardan biridir. Öte yandan Sanayi Devrimi sonrasında burjuvazinin iş bölümü anlayışına örgütlenmenin bütüncül deneyimini ortaya koyarak karşı çıkar Bogdanov. Bogdanov’un bilim felsefesinde özellikle Tektoloji üzerine yazdıklarında bilgidaki tüm ilerlemeler ikameye (substitution) dayandırılır. Ona göre bilgi, ikame yoluyla bilişsel modeller tarafından organize edilir. İkame dil ile başlar. Örneğin, ‘örke’ kelimesi belirli kelimelerin yerine geçer, jestler ve yüz ifadeleri. İkame yoluyla insanlar birini anlayabilir başka ve eylemlerinin anlamını açıklayabilir. İkame bir yer değiştirme olduğu kadar kültürle de ilişkilidir. İkame etmek bir nesneyi etkin bir şekle sokmak öngörmek ve doğanın kontrolünü etkin bir şekilde sağlamayı amaçlar (Gare, 2000a:344). Tektoloji için deneyimin birliği keşfedilecek bir şey değil örgütsel araçlarla fiilen yaratılacak bir şeydir (Wark, 2020:88). Bogdanov’a göre deneyim unsurları, bir dünya görüşü inşa etmek için kullanılabilir tuğlalar gibidir. Sıradan bir tuğla, emekle ayrılmış ve işlenmiş belirli bir miktar kilden başka bir şey değildir. Kil ‘madde’dir; direniştir. Tuğlalar insanların çabalarıyla bu direnişe karşı yönelmiştir. Toplumsal emek doğanın direnişine karşı işler (Bogdanov, 1984).

Bogdanov’un sistem teorisinin diğer önemli bir unsuru da Proleter Kültür kavramıdır. Proleter kültür anti burjuva bir reaksiyon olarak işçi sınıfı için sosyo-politik değişimin sağlanması ve sürdürülmesi için yapısal ve politik bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. (Dudley, 2021:153). Bogdanov, kültürün etkileşimli bir sürecin parçası olarak rolünü anlamış olsun ya da olmasın. sistem - birey ve toplumdaki oluşur - ve bu nedenle ilerleme için bir araç olarak ve devrimin sürdürülmesi, kesinlikle kavramsal modellere ihtiyaç duyar. Dolayısıyla bu gereklilik proleter kültür kavramında kristalize olmuştur (Dudley, 2021). Bu görüşlerinin temeli Bogdanov’un 1905 Devrimi’nin başarısızlığından sonra ortaya çıkmıştır. Lenin sosyalist bir toplum oluşturmak için iktidarı almanın yeterli olacağını öngörürken Bogdanov ise 1905 Devrimi’nin başarısızlığının nedenini işçi sınıfının kültürel olarak hazırlıklı olmamasından kaynaklandığını düşünmüştür. Bogdanov’a göre kapitalizmin egemenlik ilişkilerinin üretimin örgütlenmesinde yatmaktadır. Sosyalizme bir üretim devrimi ile ulaşılamayacağı kanaatindeydi Bogdanov. Kültürün bilinç düzeyinde yaratıcı bir devrim yaratması gerektiğine inanmıştır (Gare, 1994:76). Öte yandan Bogdanov’un entelektüeller ile ilgili görüşleri Lenin’den çok Gramsci’ye yakındır. Bogdanov ve Gramsci devrimci mücadeleyi kültürel hegemonya üzerinde bir mücadele olarak görmektedir. 1913’te, sınıflarla ilgili tartışmasında Bogdanov, sınıfların refah düzeylerine göre farklılaştırılmayacağını, daha çok insanların üretimdeki konumuna göre farklılaşacağını vurgular. Üretimdeki roller, sırayla, “farklı çıkarlara, özlere örgütlenme yöntemleri, düşünme biçimlerine sahiptir. (Sochor, 1990:288). Son olarak Bogdanov’un özellikle Tektoloji’de bir araya gelen düşünceleri savaş, devrim ve iç savaş döneminde bilgiyi ve pratiği başka bir şekilde örgütlenme imkanı görmesine yetecek kadar bir süre için perdeyi yırtıp atmıştır (Wark, 2020:99). Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Bogdanov’un Kızıl Yıldız adlı eseri analiz edilecektir.

4. SOSYALİST BİR ÜTOPYA: KIZIL YILDIZ

Bould ve Mievvelle’nin (2013) belirttiği gibi Bretch sanat yapıtının kapitalist üretim biçimi içindeki durumuyla ilgilenmiş olsa da aygıtın sanat derken kastedilene ontolojik anlamda nasıl eklemelendiğini vurgulamıştır, bu yüzden aygıt kavramının kullanımı başka üretim biçimlerine de uyarlanabilir, örneğin ütopyacı yazında sıklıkla temsil edildiği biçimde sosyalist üretim biçimine. Dolayısıyla aygıt kavramı ütopyanın ideolojik tahayyülünü gösterir. Bogdanov’un eseri sosyalizm öncesi Rusya’da başlar 1905 Devrimi yenilgisinin hemen sonrasındır. Kahramanımız Lenni profesyonel bir devrimcidir, eşiyile düşünsel ayrılıklar yaşamaktadır. Tam bu sırada kente yeni gelen Menni ile ilişkileri düşünsel bir yakınlığa evrilir. Menni, gizli bir bilimsel topluluğa üye olduğunu belirterek, Lenni’yi topluluğa davet eder. Serbest uçuşu keşfettiklerini söyleyerek Menni, Lenni’yi şaşırtır. Aralarında geçen diyalogda Menni neden Lenni’yi seçtiklerini açıklarken bilimin sınıfsal yönüne yaptığı vurgu Bogdanov’un sınıf temelli dünya görüşü ile koşutluk içindedir:

“Oysa bizim uçuş araçlarımız bilinse hükümetlerin öncelikle bu araçları kendi tekellerine almak ve bunlardan, kendi egemenliklerini ve üst sınıfların gücünü arttırmak için yararlanmak isteyecekleri açıktır” (Bogdanov, 2022a:12).

Bogdanov'daki diğer bir tema ise uzay yolculuğu fikrinin var olmasıdır. Bir anlamda uzay yolculuğu bir yok yerin, başlangıç noktası aynı zamanda Suvin'in belirttiği gibi bir bilişsel yadırgatmadır. Bir yanılla var olan Dünya'daki üretim biçimlerinin ötesine geçmektir. Dünya var olanın hammaddesi olarak kullanılmıştır. Yolculuk sırasında özellikle Bogdanov'un bilim imgesini anlatıda nasıl kurduğunu göstermesi açısından önemlidir. İlk atomun parçalanmasına ilişkin tasvirler yer alır uçuşunu nasıl gerçekleştirdiği tasvir edilir. Lenni Mars'a gitmek için uzay aracına bindiğinde uzay aracının atom parçacıklarının etkisiyle hız kazandığını öğrenir.

"Parçalanmış atomların parçacıkları, bildiğiniz gibi, top mermilerinin hızını on binlerce kat aşan bir hızda dağılır. Bu parçacıklar eteroneften sadece belli bir yönde , yani parçacıklar, duvarlarını delip geçemeyeceği tek bir kanalda dağılabildiği zaman eteronef tıpkı tüfeğin ya da topun geri tepmesi gibi ters yönde hareket eder" (Bogdanov, 2022b:24).

Yine uzay yolculuğunun yerçekimsiz ortamda geçmesinden dolayı hava aracının mimarisi yerçekimsiz ortama göre tasarlanmıştır.

"Ancak bizde her şey bu tür rahatsız durumları ortadan kaldıracak şekilde yapılmıştır: Mobilyalar kap ve kacak yerine sabitlenmiştir, sıvılar ağız kapalı kaplarda saklanır, sert hareketler sırasında istenmeyen uçuşları durdurmak için her tarafa tutamaklar ve kayışlar konmuştur" (Bogdanov, 2022b:25).

Öte yandan romanda Mars'ın güneş çevresinde 686 günde dönüşünü tamamlaması gibi astronomi bilgilerine yer verilir. Yine uçuş Mars'a diklemesine değil eğiktir bu da Mars'ın 2 kilometrelik hızından kaynaklanıyordu.

Özellikle Marslı insanları daha yakından tanıdığı bölümlerde Lenni Rusya'dan kendisinin seçilmesinin nedenini halkının sosyalizm yolundaki mücadelesinden kaynaklandığını öğrenir.

Lenni'nin sohbetleri sırasında Bogdanov yabancılaştırıcı, Suvin deyimiyle bilişsel yadırgatıcı bir etki yapar, kendi kolektif emeğe dayalı bilim anlayışını sergiler. Marslı insanların icatları tek bir kişinin değildir, buluşlar pek çok kişindir. Sovyetler Birliği'nin planlama döneminde çok karşılaşılabilecek insan doğa savaşına karşı romanda insan doğa birlikteliğini emeğin doğaya karşı oluşu değil doğa insan kolektif emek birliğine vurgu vardır. "Her işçi yaratıcıdır, ama doğa her bir işçide insanlığı yaratır. Menni'nin elinde önceki kuşakların ve çağdaş araştırmacıların deneyimi bulunmuyor mu, Menni'nin çalışmalarındaki her bir adım deneyimden yola çıkmamış mıdır acaba?" (Bogdanov, 2022b:33).

Yine Bogdanov insanın ölümsüzlüğünün hayatın içinde emek aracılığıyla kalacağını ifade eder. "İnsan bir kişiliktir fakat insanın yaptığı işin kişiliği yoktur. İnsan, sevinçleri ve acılarıyla birlikte er ya da geç ölecektir ama yaptığı iş sınırsız bir şekilde hayatın içinde kalacaktır" (Bogdanov, 2022b:33)

Mars'taki insanlar için bilim ve sanat da kolektiftir. Bu düşünceler Bogdanov'un proleter kültür ve Tektoloji'de geliştireceği fikirlerin öncüleridir. İnsanlık ortak iş etrafında bir araya getirilmiştir. Bu ortak bir dilin birliğini de var etmektedir aynı zamanda. Özellikle hava aracında dille ilgili diyaloglarda Marslı insanların dillerinde nesnelere dışı, erkek iyelik ekleri takılmadığını öğrenir. Bogdanov'un toplumsal cinsiyete bakış açısı çağının oldukça ilerisindedir. Yine dildeki bir diğer farklılığın fiillerde değil isimlerin eyleme göre farklılaşmasıyla gösteren haline gelmesidir. "Yaşayan bir insanla ölmüş biri arasındaki, var olanla olmayan arasındaki farktan daha büyük bir fark olabilir mi doğada? Bu farkı belirtmek için dizi dizi sözcükler ve tümceler kullanmamız gerekiyor" (Bogdanov, 2022b:38).

Lenni'nin hava aracında okuduğu bir kitabın anlattıklarına dönersek Bogdanov'un genç yaşlardan itibaren doğa ile, emek ve bilimin birliği ile ve evrenin oluşumu ile ilgili bilimsel görüşlerin Tektoloji'deki ikame fikri ile anlatılmasında görürüz. Aynı zamanda evrenin oluşumuna ilişkin bilimsel fikirlerin ilgi çekici bir canlılıkla tasvir edilmesiyle karşılaşırız.

"Sonraki bölümde anlatım, evrende henüz bildiğimiz hiçbir formun oluşmadığı, bu uçsuz bucaksız boşlukta kaosu ve belirsizliğin hüküm sürdüğü çok uzak zamanlara geri gidiyordu. Yazar, bu ortamda kimyasal yapısı belirsiz ince bir maddeden oluşan ilk şekilsiz birikimlerin tek tek ayrışmasını anlatıyordu. Bu birikimler, dev yıldız dünyalarının yani aralarında bizim Güneş'imizin en küçük güneşlerden bir olarak yer aldığı 20 milyon güneşe sahip Samanyolu'muzun da bulunduğu yıldız bulutsuların embriyosu olmuşlardı" (Bogdanov, 2022b:43). Bilim ve insanlığının bütünlüğüne ilişkin düşünceler evrimci bir dille ele alınır. Toplumun gelişimine ilişkin görüşler de aynı evrimciliği paylaşır. Lewis H. Morgan'dan (2021) etkilenen Engels'in izleri görülür.

"Mars'ın yaşamının başlangıç aşamalarına gelince aynı şekilde toplulukların birbirinden ayrılarak yaşamaları, aralarındaki ilişkinin aynı şekilde değiş tokuş yöntemiyle gelişmesidir" (Bogdanov, 2022b:46). Bogdanov Marslı insanların tarihsel gelişimi ile Dünya'daki insanların tarihsel gelişimini benzer bir hatta kurgulamıştır. Ancak farklı coğrafyalarda kapitalizm

farklı gelişim evreleri olabileceğine dair özellikle Marx'ın Asya Tipi Üretim Tarzı'nda karşımıza çıkan toplumsal formasyon biçimlerini Mars gezegenindeki toplumsal formasyona ikame ederek kullanmıştır. Tektoloji üzerine yazdığı makalelerinin ana temasını oluşturan ikame kavramı yine iş başındadır.

Sonunda Lenni'nin vardığı Mars imgesi bir uzay yolculuğu ile Jameson'un belirttiğinin aksine yalıtılmış donmuş bir uzam olarak değil Dünya ile ilişkili ve toplumsal formasyonun diyalektik bir şekilde ilerlediği bir yer olarak anlatıma dahil olur. Bu dahil oluş eseri klasik ütopyadan ayırır. Bogdanov'un vurgusu nihai bir son değil, gelişime açık bir ara kapıdır.

Kahramanımız Lenni'nin Mars'a geldikten sonra gözlemlerini anlattığı kısım Bogdanov'un ileride emek, iş ve sistem teorisini önceleyen ipuçları ile doludur. Örneğin neredeyse günümüz ağ toplumunu anlatan iletişim odaları, iletişim istasyonu, kentün tüm binalarına bağlayan altyapı gibi insanları birbirine dolayımlayan temelinde sibernetiğin bulunduğu ve bunun emek süreçlerine yansıdığı bir yaşam dünyası vardır.

Çağının bir insanı olarak Bogdanov elektriğin lokomotifi olduğu Sanayi Devrimi'nin çığır açıcı ufkuna hayranlık besler. Bu hayranlığı verili dünyanın hammaddesini diğer bir deyişle gerçekliğini bilimkurgu türüne taşıyarak yapar.

“Çelikten yapılmış dev ellere benzeyen manivelalar düzgün ve yumuşak hareket ediyordu; üstü açık büyük vagonlar hiç şaşmadan ileri gidip geliyordu; çarklar ve aktarma kayışları hareket etmiyormuş gibi görünüyordu. Ateşin ve buharın kaba gücü değil, elektriğin ince, daha büyük gücü bu korkunç mekanizmanın ruhunu oluşturunuyordu” (Bogdanov, 2022b:56).

Emeğin verimliliği konusunda istatistiğin işe koşulması eserde görülen temalardan biridir. İstatistiğin işe koşulması özellikle platform ekonomilerinde işgücü üzerinde artan verimlilik baskısının artmasına yol açmıştır. Ancak Bogdanov'un ütopyasında istatistik kapitalizmdeki işlevinin karşıtı olarak emeğin sömürsünü önleyen bir araç olarak kullanılmıştır. Daha sonra Hardt ve Negri (2002), Lazarratto (1996) tarafından kullanılacak kolektif emeğe ilişkin fikirler de eserde karşımıza çıkmaktadır.

“Ancak her yeni buluş, bir yanda geçici istatistik güçlükleri yaratırken bir yandan en önemli sorunun çözümünü yani emeğin, sınırsız bir biçimde özgürleşeceği bir uygulamaya geçişi kolaylaştırıyordu. Önce işgünü kısıldı, sonra tüm iş alanlarında fazlalık ortaya çıktığında her tür zorunluluk bir daha ortaya konmamak üzere kaldırıldı (Bogdanov, 2022b:60).

Ancak eserin asıl özgün yönü insan, doğa ilişkisinde doğanın belirleyici konumuna yaptığı vurgudur. Mars'taki insanların emeği doğaya karşıdır ve doğa emeğe karşı dost değildir. İlerleme ve gelişme Mars'ın doğal kaynaklarını tehlikeye atmıştır. Bu vurguları ile Bogdanov 100 yıl önce sanki iklim krizine dikkat çekmiş gibidir.

“Bundan yetmiş yıl önce, taşkömürü kaynakları tükendiği, su ve elektrik enerjisine geçişin ise henüz tamamlanmadığı sıralarda geniş ölçekli yeni makine yapımı gerçekleştirmek amacıyla bizim için çok değerli ormanların önemli bir kısmını gezegenimizi onlarca yıl çirkinleştirecek ve iklimi bozacak şekilde harcamamız gerekmişti (Bogdanov, 2022b:77).

Bogdanov' a göre doğa emeğin arenasıdır. Ne emek ne doğa birbirleri olmadan anlaşılabilir kavramlar değildir. Doğa emeğe direndir (Wark, 2020:53). Yine E. P. Thompson'u önceler biçimde Bogdanov emek doğa ilişkisinin deneyim alanında var olduğunu ifade eder.

Kızıl Yıldız daha sonra bilim kurgu edebiyatında çok göreceğimiz kolonizasyon temasına da sahiptir. Mars'ta yaşamın iklim krizinden dolayı sona erebileceğinden dolayı Mars'lı insanlar dünyayı iyi niyetle kolonize etmeyi tartışırlar. Tartışma emperyalizm, kültürel üstünlük gibi birden fazla temayı içinde barındırır. Ama Bogdanov'un kehanetinin ilgi çekici yönü iklim krizinin yarattığı sonuçlara odaklanmasıdır. Son olarak ütopyanın çatışmasız türüne karşılık, Bogdanov bilişsel yadırgatmayı kullanarak Mars'lı insanların geleceğe dair kaygılarını çatışmacı bir üslupla anlatır. Bahsedilen her ne kadar Mars'taki yaşamda olsa anlatılan Dünya'nın dışındaki insanların farklı tarihsel ve toplumsal formasyonları ile evrimsel farklılaşmalarıdır. Sonuçta Mars ütopya anlatısının aksine bir yok yer değil, Dünya ile anlam kazanan farklı bir toplumsal entitenin coğrafyasıdır.

5. KIZIL GEZEGENDE YENİ TOPLUM

Kızıl Gezegen Mars'ta sosyal politikaların ve geleceğin toplumuna ilişkin tahayyülün en açık görüldüğü bölüm “ Çocuk Evi”dir. Kızlar ve erkekler cinsiyetleri anlaşılacak şekilde tek tip elbise giymekte ve bir arada kalmaktadırlar. Çocuklar yaş gruplarına göre birbirlerinden ayrılmamış bir arada eğitim görmektedirler. Bunun nedeni Nelle tarafından şöyle açıklanmaktadır:

“Çocuklar birbirlerinden daha çok yaşam deneyimi ve bilgi alıyorlar. Bir yaş grubundan diğerini yalıtılmak, onlar için tek yönlü ve dar bir yaşam ortamı yaratmak anlamına gelirdi, böyle bir ortamda geleceğin insanının gelişmesi ise yavaş, durgun ve tekdüze olacaktır” (Bogdanov, 2022a:63).

Bogdanov bir yandan farklılıkları, belki de içinde yaşadığı sınıflı toplumun dışavurumunun zıttı olarak giysilerin çocuklar arasında statü farkı yaratmadığı bir kurgusal evren inşa etme yolunu seçmiştir. Bogdanov’un bireyin gelişimini de organizmanın türün gelişiminin kısaltılmışı olarak değerlendirmektedir. Bireyin gelişimi toplumun gelişimini tekrarlamaktadır. Tam da bu yüzden mülkiyetçi eğilimin önü Kızıl Gezegen’de küçüklükten itibaren kesiliyor. Bu bakış açısı Bogdanov’un sistem yaklaşımının felsefi temelleri ile uyumludur. Çocuk evlerinin organizasyonu ise ortak alanlarda yaşamak üzerine kuruludur. Buna karşın ana babalar ve yalnız kalmak isteyen çocuklar için 60 ayrı oda da bulunmaktadır. Çocuk Evi’ndeki yaşamı bireycilik karşıtı, ortaklaşacı bir yaşam biçimidir.

Öte yandan Bogdanov eserinde kendi deneylerine ve ölümüne de sebep olan kan naklinden onarıcı bir teknoloji olarak bahseder.

6. SONUÇ

Kızıl Yıldız 1905 Devrimi’nin başarısızlığı sonrasında yazılan bir ütopyadır. Dolayısıyla Bogdanov’un zihinsel arayışlarının ipuçlarının görüleceği bir eserdir. Eser, Sanayi Devrimi’nin yol açtığı bilim ve teknolojideki ilerlemeleri ütöpik bir anlatıda bir araya getirir. Jameson’un ütopya ile ilgili vurguladığı gibi sınıfsız bir topluma dair güçlü bir arzu vardır. Ancak bu arzu geleneksel ütopya anlatısının aksine donmuş bir tarihsel kesit değil, çatışmanın var olduğu tarihsel bir andır. Yazar ileri sosyalist toplumda çatışmayı doğa ile emek arasına koyar ve belki de büyümlü kehanetle geleceğin toplumunu ne beklediğini dile getirir.

Bu uğraşta insan dil ile fikir ile ve toplumsal normlarla doğanın dış güçlerini ve deneyimi organize etmiştir. Her türlü bakış açısı kendi organizasyonel bakış açısını tikel çıkarları doğrultusunda egemen kılmaya uğraşmıştır. Bogdanov’un bilim imgesinde bunun çözümü bilimlerin birliğidir. Özellikle Kızıl Yıldız’ın giriş bölümünde emeğin üzerinde yükselen bilimin kolektif niteliği bir ütopya olarak dışa vurulmuştur.

Öte yandan kuramsal izleklerine paralel bir biçimde Bogdanov insanın doğanın içinde ve onun bir parçası olarak ve sadece kullanılabilir enerjiyi elde etme ve kullanma kapasitesi sayesinde var olan bir canlı olarak görmektedir (Gare, 2000b:131). Yaşayan bir kolektif olarak sosyal bir yapı olarak işçi sınıfının toplanması gerektiğini düşünen Bogdanov; buradan yola çıkarak oluşturduğu Prolekt kültür hareketi ile Sovyet çevreciliğini de etkilemiştir. Resmi Sovyet bakışının tersine Bogdanov’un doğaya ve topluma bakışı Marx ile koşuttur. “ Kapitalizme karşı devrim yalnızca kapitalizmin emeğin sömürsüyle özgül ilişkisinin yıkılmasını değil – modern bilim ve sanayi aracılığıyla insanlarla doğa arasındaki metabolik ilişkinin ussal biçimde düzenlenmesi yoluyla-kapitalizmin nihai temeli olarak topraktan yabancılaşmanın da aşılmasını gerektirir” (Foster, 2000:233).

Bogdanov Kızıl Yıldız eskinin öldüğü yeninin doğmadığı bir zaman diliminde yazdı, Şimdi pandemi, enerji krizi, iklim krizi gibi gerçekliklerle karşı karşıya bir gezegendeyiz. Bilim hayatta kalmamız için her şeyden daha önemli. Ama maddi ve düşünsel hayatımız üzerindeki yıkıcı etkiler hiç olmadığı kadar hızlı hareket ediyor. Hızlı hareket etmeliyiz. Daha iyi bir gezegen için ütopya denilen o arzuya ihtiyaç duyduğumuz bir dönemdeyiz. Hiçbir zaman olmadığı kadar kolektif olarak örgütlenmeyiz. Belki de Bogdanov’un en haklı olduğu nokta budur.

KAYNAKÇA

Bernal, J. D. (2011). *Bilimin toplumsal işlevi*. Çev. Tonguç Ok. İstanbul: Evrensel Basım Yayım.

Bezel, N. (2000). *Yeryüzü cennetlerini kurmak (ütopyalar)*. Ankara: Güldikeni Yayınları.

Bogdanov, A. (1984). *Essays in tektology: The general science of organization* (2. baskı). California: Intersystems Publications.

Bogdanov, A. (2022a). *Art and the working class*. Rusya: Iskra Books.

Bogdanov, A. (2022b). *Kızıl yıldız*. Çev. Ayşe Hacıhasanoğlu. İstanbul: Yordam Yayınları.

Baudou, J. (2005). *Bilim-kurgu*. Çev. İpek Bibüloğlu. Ankara: Dost Yayınları.

- Bould, M. (2019). *Bilimkurgu*. Çev. Sinan Okan, Ertuğrul Genç. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Bould, M. ve Mieville, C. (2013). *Kızıl dünyalar marksizm ve bilimkurgu*, Çev.Ekin Can Göksoy, İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Chedonoskih, M. (2017). *Soviet Epistemologies and the materialist ontology of poor life: Andrei Platonov, Alexander Bogdanov and Lev Vygotsky*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. The Centre for Research in Modern European Philosophy. Kingston Üniversitesi.
- Csicsery-Ronay Jr., I. (2003). *Marxist theory and science fiction*. İçinde: James, E. And Mendlesohn, F. (Ed.), The Cambridge Companion to Science Fiction (s.s. 113–124). Cambridge University Press.
- Dudley, P. (2021). Aleksandr Bogdanov's podbor and proletkult: An adaptive systems perspective. *Cultural Science Journal* 13(1): 152-163.
- Erharat, S. (2020). *Dünyada ve ülkemizde bilimkurgu türünün doğuşu ve gelişimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Foster, J. B. (2000). *Marx'ın ekolojisi materyalizm ve doğa*. Çev. Ercüment Özkaya. Epos Yayınları: Ankara.
- Gare, A. (1994). Aleksandr Bogdanov: Proletkult and conservation. *Capitalism, Nature, Socialism*, 5(2): 65-94.
- Gare, A. (2000a). *Sovyetlerde çevrecilik izlenmeyen yol*. İçinde: Göksel N. Demirer, Metin Duran, Gökçer Özgür (Der.), Marksizm ve ekoloji (s.s.121-146). Öteki Yayınevi: Ankara.
- Gare, A. (2000b). Aleksander Bogdanov and systems theory. *Democracy & Nature*, 6(3): 341-359.
- Gen, E. (2 Aralık 2019). Yönetme sanatı. https://www.e-skop.com/skopdergi/sunus-yonetme-sanati/5550#_edn1. Erişim Tarihi: 19.07.2022.
- Hardt, M. ve Negri, A. (2002). *İmparatorluk*. Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Jameson, F. (2021). *Ütopya denen arzu*. Çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Metis Yayınları.
- Kendrick, C. (1985). More's utopia and uneven development. *The Institutions of Humanism*, 13(2/3): 340-353.
- Latham, R. (2018). *Science fiction criticism an anthology of essential writings*. Chennai: Bloomsbury Academic.
- Lazzarato, M. (1996). *Immaterial labor*. İçinde: Radical thought in Italy: A potential politics. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Marin, L. (1984). *Utopics: Spatial play*. New Jersey: Humanities Press Inc.
- Morgan, L. H. (2021). *Eski toplu cilt*. Çev. Ünsal Oskay. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Oskay, Ü. (2018). *Çağdaş fantazyaya popüler kültür açısından bilimkurgu ve korku sineması*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Siddiqi, A.A. (2018). *Imagining the cosmos: Utopians, mystics, and the popular culture of spaceflight in revolutionary Russia*. İçinde: Banerjee, Anindita, editor. Russian science fiction literature and cinema : a critical reader (s.s.79-110). Academic Studies Press: Boston.
- Sochor, Z.A. (1990). Was Bogdanov Russia's answer to Gramsci? *Studies in Soviet Thought*, 22(1): 59-81.
- Somay, B. (2021). *Tarihin bilinçdışı popüler kültür üzerine denemeler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Suvin, D. (1979). *Metamorphoses of science fiction: On the poetics and history of a literary genre*. New Haven: Yale University Press.
- Şahin, E.Y. (2021). Rus edebiyatında ve sinemasında bilim kurgu. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9(26): 296-312.
- Uğur, V. (2019). *Türk bilim kurgu edebiyatı ve arketipler*. İzmir: Günce Yayınları.
- Vieria, F. (2011). *Ütopya kavramı*. İçinde: G. Claeys (Ed.), Ütopya edebiyatı, (s.s. 3-36). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Wark, M. (2020). *Moleküler kızıl antroposen çağının teorisi*. Çev. Cemal Yardımcı. İstanbul: Metis Yayınları.
- Westfahl, G. (1992). The Jules Verne, H.G. Wells, and Edgar Allan Poe type of story: Hugo Gernsback's history of science fiction. *Science Fiction Studies*, 19(3): 340-353.